

Recep Özdemir

Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Adıyaman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law
Adıyaman/Turkey
rozdemir@adiyaman.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3044-9429

Makale Bilgileri

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi: 20.10.2021

Kabul Tarihi: 23.11.2021

Yayın Tarihi: 15.02.2021

Yayın Sezonu: Aralık/December 2021

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Bir Finansman Kurumu Olarak Orta Sandıklar

Öz

Tarih boyunca insanlar ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ticari faaliyetler, zorunlu olarak borç ilişkilerini, finansman temin ihtiyacını gündeme getirmiştir. Hayatın her alanı için çözüm önerileri sunan İslam dini ticari alanda meydana gelen sorunlar için de çözüm önerileri sunmuştur. Bu bağlamda İslam dünyasında ilk dönemlerden günümüze sermaye temini için, karz, murabaha, müdarebe, tevverruk, ıstısna' gibi işlemler faizsiz finansman temin etmek için etkin bir şekilde kullanılmıştır. Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde bu yöntemlerin yanı sıra ahilik kurumunun etkisiyle teşekkül eden orta sandıklar da diğer fonksiyonlarının yanı sıra bir finansman kurumu olarak işlev görmüştür. Orta sandıklar, Selçuklu ve Osmanlı toplumunda çeşitli sosyal ve dini görevleri yerine getirmek için kurulmuşlardır. İslam'ın yardımlaşma ve dayanışmaya yönelik ilkelerine ve bölgede yaşayan Müslümanların teşkilatlanma ruhuna dayanan orta sandıkları; Anadolu, Kafkasya ve Balkan coğrafyasının İslam'la buluşmasında önemli bir roller oynamıştır. Orta sandıklar vasıtasıyla sosyal güvenlik ve finansman ihtiyacı giderilmiş, fakirlere yardım yapılmış, faaliyetlerini sürdürmesi için esnafa kredi sağlanmıştır. Orta sandıklarda titiz bir işletim sistemine yer verilmiş, gelir ve gider dengesi sağlanmıştır. Orta sandıklar, işletim sistemi ve icra ettiği fonksiyonlarla günümüzde faaliyet sürdüren sivil-toplum ve kamu kuruluşlarına örnek olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Ticaret, Orta Sandıklar, Finansman, Ahilik

Orta Funds As A Financial Institution

Abstract

Throughout history, people have engaged in many commercial activities. Commercial activities necessarily brought debt relations and the need for financing. The religion of Islam, which offers solutions for all areas of life, also offers solutions for the problems that occur in the commercial field. In this context, transactions such as qard, murabaha (futures sales), mudarebe, tawwarruk and Istisna (order) have been used effectively to provide interest-free

financing from the earliest times in the Islamic world to the present day. In addition to these methods in the Seljuk and Ottoman states, the Orta Funds , which were formed by the influence of the Akhism also functioned as a financial institution. Orta Funds were established to fulfill various social and religious functions in Seljuk and Ottoman society. Orta Funds based on the principles of Islam for cooperation and solidarity and the spirit of organization of the Muslims living in the region, played an important role in the meeting of Anatolia, the Caucasus and the Balkan geography with Islam. Through the Orta Funds, social security and financing needs were met, aided the poor and to continue its activities provided loans to tradesmen. A meticulous operating system is included in the Orta Funds, income and expenditure balance is always maintained. Because of the operating system and the functions it performs Orta Funds sets an example for non-governmental and public organizations operating today.

Keywords: Islamic Law, Trade, Orta Funds , Financing, Akhism

Giriş

İslam hukukunda faiz yasağı temel bir kriterdir. Kur'ân¹ ve sünnette² faiz kesin şekilde yasaklanmış; Şârî tarafından yasağa uymayanlar hakkında manevi nitelikli bazı cezalar öngörülmüştür. İslam hukukunda elde edilen kazancın meşru olması temel bir ilkedir. Meşru kazancın ayrılmaz vasfı, faiz ve faiz şüphesinden uzak olmasıdır.

İslam hukukuna göre faiz sadece belli bir miktar nakdin belli bir vade sonunda nominal olarak artması şeklinde gerçekleşmez. Tarafların birine sağlana ve akdin muhtevasında yer almayan yararlar faiz olarak ifade edilmiştir. İslam hukukuna göre faiz sadece rakamla ifade edilen ve vadenin sonunda taraflardan birinin lehine gerçekleşen bir fazlalık değildir; belirsizlik, akde sonradan eklenen tek taraflı şartlar faiz kapsamındadır.

İslam hukukunda faiz kesin şekilde yasaklandığı için finansman ihtiyacını gidermek için tarih boyunca çeşitli faizsiz yöntemler geliştirilmiştir. Zira borç almak ve borç vermek temel bir olgu olup ticaretin ve finansman ihtiyacının olduğu her yerde ve zamanda hep var olagelmıştır. Kimi durumlarda insanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak kimi durumlarda ise teşebbüste bulunmak için borç para almak durumunda kalmışlardır.

Borç alıp vermek ticaret hayatının kaçınılmaz bir gerçeği olduğu için borç ilişkilerinin sağlıklı gerçekleşmesi için bazı ilkeler vaz edilmiştir. “Ey iman edenler! Belli bir vade ile karşılıklı borç alış verişinde bulunduğunuz vakit onu yazın.”³ aye-

¹ Bakara, 2/275-276; Al-i İmrân, 3/130; Nisâ, 4/161; Rum, 8/39.

² Ebu'l-Husayn Muslim b. el-Haccâc en-Neysâbü'rî Müslim, *Sahîhu Müslim* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2007), “Hac”, 147; Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud* (Dimeşk: Mektebetu İbn Hazm, 2004), “Menâsik”, 56; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, (Şam: Mektebetu İbn Hacer, 2004), “Menâsik”, 76, 84.

³ Bakara, 2/282.

tiyle öncelikle borcun kayıt altına alınması emredilmiştir. “Eğer borçlu darlık içindeyse, ona ödeme kolaylığına kadar bir süre tanıyın. Ve bu gibi borçlulara alacağınızı bağışlayıp sadaka etmeniz eğer bilerseniz sizin için, daha hayırlıdır.”⁴ ayetiyle darlık içindeki borçluya süre tanınması; ödeme gücü olmayan borçluya verilen borcun hibe edilmesi emredilmiştir. Bu ayette faiz sarmalında durumu gittikçe kötüye giden borçlulara süre tanımayan, durumlarını dikkate almadan onları icraya veren faizli finans kurumlarına önemli bir mesaj vardır.

Bazı hadislerde de borç alıp vermeyle ilgili önemli hükümler vaz edilmiştir. “Şüphesiz sizin hayırlınız, borcunu en güzel şekilde ödeyendir.”⁵ hadisi borcun en güzel şekilde ödenmesi gerektiğini bildirir. Buna göre borçlu borcunu vadesinde ve aldığı miktar üzere ödemelidir. Darda kalan borçlu borcunu zamanında ödememesi doğal olmakla birlikte zengin borçlunun borcunu vadesinde ödememesi zulüm kabul edilmiştir. “Zenginin borcunu ödemeyi ertelemesi zulümdür...”⁶ hadisi bu gerçeği ifade eder. Keza hadislere göre borçluya ödemede kolaylık sağlamak rahmet sebebi olduğu ifade edilmiştir.⁷ Borçluya tanınan her bir gün borç verene sadaka kazandırır.⁸

İslam hukukunda borç vermek ve borçluya süre tanımak konusunda önemli ilkeler olmakla birlikte karz-ı hasen diye bilinen faizsiz finansman dışında başka yöntemlere başvurulduğu görülür. Faiz yasağı olduğundan geliştirilen yöntemler faizsizdir. Bunun yanı sıra insanlar karşılıksız olarak borç alıp vermede gevşeklik gösterdiği için çift taraflı kazanç sağlayan yöntemler geliştirilmiştir. Çalışmamızın ana konusu olan orta sandıklara geçmeden önce söz konusu finansman yöntemlerini kısaca ele almak istiyoruz.

A. Faizsiz Finansman Yöntemleri

1. Murabaha

Murabaha bir malı peşin alıp malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir kâr konarak satılması yoluyla finansman sağlayan yöntemdir. Sermayeye ihtiyacı olan ya da sermaye artırımına gitmek isteyen biri bir malı peşin aldıktan sonra daha yüksek bir fiyata satarak bu amacına ulaşır. İslâm hukukuna göre vadeli ya da taksitli satış câizdir. Vadeler sonunda elde edilen fazlalık faiz değil kârdır. Mura-

⁴ Bakara, 2/280.

⁵ Muhammed b. İsmâ'il Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâî'l-Arabî, Beyrut, 2001), “İstikrâz”, 4, “Vekâlet”, 6, “Hibe”, 23; Müslim, “Müsâkât”, 120.

⁶ Buhârî, “Havâlât”, 1, 2, “İstikrâz”, 12.

⁷ Buhârî, “Büyû”, 16; İbn-i Mâce, “Ticârât”, 28.

⁸ İbn-i Mâce, “Sadakât”, 14.

baha, son dönemlerde özel finans kurumlarının en önemli finansman elde etme işlemlerinden biri haline gelmiştir.⁹ Katılım bankaları murabahaya sıklıkla başvurmaktadır. Türkiye’de fon kullandırma yöntemlerinin başında murabaha gelmektedir. Bu kurumlar başvuran tarafın talep ettiği bir malı peşin fiyata satın alıp ilgili kişiye vadeli satmaktadır. Böylece kişi peşin olarak alamadığı malı satın almış; katılım bankası da faize düşmeden bir miktar kar elde etmiş olur.

2. Mudarebe

Faizsiz finansman yöntemlerinden bir olan mudarebe, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini ortaya koyarak, kâr paylaşımı esasına dayanarak kurdukları ortaklığa denir. Sermayedar parasının bir kısmını kesip işletmeciye verdiği için bu akde kırâz/mukâraza adı da verilmiştir. Mudarebe hem bir ortaklık türünün hem de konusu ortaklık olan bir akdin adıdır.¹⁰

Gerek Cahiliye döneminde gerekse İslam geldikten sonra mudarebe kervan ve deniz ticaretinde kısa vadede finansman sağlamanın en etkili yollarından bir oldu. Günümüzde ise özel finans kurumlarının kullandığı önemli enstrümanlardan biridir. Hesap sahiplerinin koyduğu sermaye finans kurumları tarafından mudarebe akdine istinaden işletilmektedir.¹¹ Şunu belirtmemiz gerekir ki dini hassasiyet zayıfladığı için güvenilir işletmeci azalmıştır. Bundan dolayı özel finansman kurumları emanet aldıkları sermayeleri bir işletmeciye teslim konusunda tereddüt yaşamaktadırlar. Güven ortamının zayıflamasıyla birlikte müdârebenin etkinliğinin azaldığı söylenebilir.

3. Muşaraka

Şe-re-ke kökünde türeyen muşaraka şirket akitlerinden biridir. İslam hukukunda şirket-i inan kavramına denk gelen muşaraka, tarafların sermayeye ya da hem sermaye hem emeğe katıldığı bir ortaklık türüdür. İslam hukukçuların çoğunluğu muşarakayı sahih bir işlem kabul etmiştir.¹²

Bu ortaklık türü günümüzde yaygın bir şekilde kurumsallaşan anonim ortaklıklarına benzemektedir. İki ya da fazla kişinin sermaye ya da emeklerini ortaya koyarak oluşturduğu bu ortaklığın sonunda kar ve zarar akit esnasında belirlenen oranlarda taraflara yansıtılır. Mudarebenin aksine taraflardan birinin sermaye diğerinin emeğini ortaya koyma zorunluluğu yoktur. Muşarakada sermayesi olmayan ya da kısıtlı olan taraf faizsiz finansman imkânına kavuşur. Günümüzde özel finans

⁹ İbrahim Kafi Dönmez, “Murabaha”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/148-152.

¹⁰ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Hafîd İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2010), 2/681.

¹¹ Cengiz Kallek, “Mudârebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 359-360.

¹² Muhammed b. Ahmed İbn Cuzey, *el-Kavâninü'l-fikhiyye* (Beyrut: Mektebetü'l-asriyye, 2012), 307.

kurumları inşaat projeleri ve benzeri finansman taleplerini muşaraka akdi ile karşılar.¹³

4. Karz-ı Hasen

Kelime anlamı güzel borç vermek olan karz-ı hasen, herhangi maddi bir karşılık beklemeden ihtiyaç sahibine ya da krediye/sermayeye ihtiyaç duyan birine sırf Allah için borç vermeye denir. Karz-ı hasenin konusu tüketilen eşyanın sınıfına giren nakit ve misli mallardır. Karz-ı hasende verilen borç aynı miktar geri tahsil edilir. Enflasyon farkı talep edilebilir. Verilen borç bir şarta ya da bir koşula karşılık verilmemiş olur.

Hadislerde de karz-ı hasen teşvik edilmiş; hiçbir beklenti olmadan borça verenlerin uhrevi mükafata nail olacağı ifade edilmiştir. “Kim bir müslümanın dünya sıkıntılarında birini giderirse Allah da onun âhîret sıkıntılarında birini giderir. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da onun yardımındadır.”¹⁴, “İki defa borç vermek bir kere sadaka vermek gibidir”¹⁵ hadisleri borç vermenin önemine ışık tutmaktadır.

Karz-ı hasen faizsiz finansman temin yöntemlerinden biri olup hem bireysel hem de kurumsal likitide sorununa bir çözüm önerisidir. Yardımlaşmayı, iyiliği emreden İslam dini ticari anlamda da yardımlaşmayı talep eder. Nitekim çeşitli ayetlerde karz-ı hasen teşvik edilmiş, güzel bir şekilde borç verenler övülmüştür.¹⁶ Ne var ki bireysel bir takım çözümlerden başka karz-ı hasen kurumsal olarak işletilmemiştir.

5. Teverruk

Teverruk “basılı dirhemler” yani gümüş para anlamına gelen Arapça verik kelimesinden türetilmiş olup önceleri sadece gümüş para talebi için kullanılırken zamanla altın ve kağıt para talebi için de kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷

Günümüzde henüz tartışılan finansman sağlama yöntemlerinden biri olan teverruk vadeli satın alınan bir malı daha ucuz bir fiyata satılarak nakit elde etme

¹³ Muhammet Fatih Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karzı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi* (Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Ünivesitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 45-46.

¹⁴ Buhârî, “Mezâlim” 3.

¹⁵ İbn Mâce, “Şadaqât”, 19.

¹⁶ el-Bakara 2/245; el-Mâide 5/12; el-Kehf 18/17; el-Hadîd 57/11, 18; et-Tegâbün 64/17; el-Müzzemmil 73/20; İlgili ayetlerde “mecazi bir anlatımla Allah’a güzel bir şekilde borç (karz-ı hasen) veren kimseye bunun kat kat fazlasının ödeneceğinden söz edilmiştir. Bu âyetlerde Allah’ın rızâsını kazanmak için yapılan malî harcamanın Allah’a verilen bir borç olarak anılması verilenin Allah katında zayi olmayacağına, karşılığının sevap ve mükâfat olarak geri döneceğine dair ilâhî bir vaad şeklinde yorumlanır.” H. Yunus Apaydın, “Karz”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2001), 24:520-524.

¹⁷ İsmail Cebeci, “Teverruk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınevi, 2019), Ek 2: 601-602; M.A. Sancar, “Türkiye’de Teverruk ve Yeniden Yapılandırma Teverruka Alternatif Bir Ürün Olarak Yeniden Yapılandırma Tekâful Fonu”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 5/2, (2019), 169-195.

esasına dayanmaktadır. “Teverruk; murabaha yoluyla vadeli satın alınan bir malın, müşterinin finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla ikincil piyasalarda nakde dönüştürülmesini sağlayan bir akittir.”¹⁸

Bu işlem öz itibarıyla selem ya da selef diye ifade edilen akde benzemektedir. İki işlemin arasındaki fark, selem henüz ortada olmayan fakat oluşması muhtemel bir malı temine yönelik bir işlem olması teverrukkun ise eldeki bir malı daha ucuza satarak nakit elde etmeye yönelik olmasıdır.

İslam’da malın vadeli ya da taksitli satışı olması teverrukkun caiz olmasının zemini oluşturur. Bir malın peşin alınıp peşin satılması caiz olduğu gibi vadeli alınıp peşin satılması da caizdir.¹⁹

6. Diğer Faizsiz Yöntemler

Yukarıda hakkında kısaca bilgi verdiğimiz faizsiz finansman yöntemleri dışında birçok yöntem mevcuttur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: Ariyet, şirket, bey’ bi’l-ecel, selem, istisna’ akdi, icare, bey’ bi’l-vefa, bey’ bi’l-istiğlal, mamele-yi şer’iyye.²⁰ Bunlardan bir kısmı bölgesel yaygınlık kazanırken diğer bir kısmı her dönem ve her yerde uygulama alanı bulmuştur.

B. Orta Sandıklar Ve Tarihi Arka Planı

1. Tanımı ve Yapısı

Ahiliğin ve ahilikle birlikte ortaya çıkan orta sandıklarla ilgili araştırma yapan kimi yazarlar orta sandığını farklı yönlerini dikkate alarak tanımlama yoluna gitmişlerdir. Öntüğ, “Ahi birliklerinin Ahilik düşüncesine uygun şekilde iktisadî hayatın düzenlenmesi, ekonomik faaliyetlerin devam ettirilebilmesi, esnaf ve sanatkârlar arasında dayanışmanın sağlanabilmesi ve esnafın ihtiyacı olan desteğin karşılanabilmesi için bir araç olarak kullanılmak üzere kurulan ve işletilen birim.”²¹ diye tanımlamıştır.

Ekinci, iktisadî hayatın düzenlenmesi için bir araç, ahi birliklerinin hazinesi²², diye tanımlar orta sandıklarını.

Aytekin, doğrudan bir tanımlama yapmak yerine temel vasıflarına dikkati çekmiştir. Orta sandıklar, “dayanışmanın en güzel örneği, esnaf teşkilatına ait bir yardımlaşma sandığı”dır. Orta sandığın bir diğer adı, “teavün”dür.²³

¹⁸ <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/sayfalar/finansman-yontemleri.aspx>, 28.09, 2021.

¹⁹ Canbaz, 49.

²⁰ Geniş bilgi için bkz: İshak Emin Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık* (İstanbul: Hayat Yay. 2012), 75-80.

²¹ Öntüğ, *Ahilik Ansiklopedisi*, .T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı, Ankara 2014, 172, 174.

²² Yusuf Ekinci, *Ahilik* (İstanbul: Damla Ofset, 1998), 85.

²³ Ebubekir Aytekin, *Tarihten Günümüze Fütüvvet ve Ahilik* (İstanbul: Kayıhan,2017), 90-91.

Yeniçeriler tarafından yardım amacıyla kurulan orta sandığına fideye ve yardım işlevinden dolayı “kara sandık” da denilirdi. Bu sandık, “Tas parası” adıyla ulufe dağıtımında alınan % 3-5 oranlarındaki aidat ile bekâr ölen yeniçerilerin metruklarının satışından elde edilen fonlardan ve bazı yeniçerilerin katkılarından oluşurdu. % 10 faizli kredi yoluyla işletilen orta sandığı harpte esir düşen yeniçerilerin kurtarılmasında hasta ve muhtaç olanlara yardımda kullanılırdı.²⁴

Orta sandıklar Ahilik teşkilatında kâr amacı gütmeyen, nominal olarak büyümeyi hedeflemeyen, sermaye artışını ana gündemine yerleştirmeyen bir “yardımlaşma sandığı” ve sosyal güvenlik kurumu olarak dizayn edilmiştir. Teşkilatın faal olduğu şehir ve kasabalarda her esnaf kolu için ayrı ayrı kurulurdu. Sandık, esnaf şeyhinin yönetiminde, kethüda ve yiğitbaşı gözetim ve denetimi altında faaliyetlerini sürdürürdü.²⁵ Yeniçeri ocaklarında kurulan orta sandıkların yönetim işiyle bölükbaşı ya da çorbacı meşgul olurdu.²⁶

2. Tarihi Arka Plan

• Sosyo-Kültürel Unsurların Etkisi

Türkler, Anadolu’ya göç ettikten sonra ekonomik ve sosyolojik olarak Anadolu’da var olabilmek için bazı kurumlara ihtiyaç duydular. Sosyal güvenlik kurumu ve esnaf teşkilatı diye bilinen ahilik, esasen orta Asya’dan göç eden Türklerin Anadolu’ya yerleşme iradesi ve çabasının tabii bir sonucu olarak oluşmuş bir sivil ve sosyal bir kurumdur. Yeni bir vatan edinme isteği ile göçebeliliğin getirdiği teşkilatlanma ruhunun bir araya gelmesi, ahiliğin doğmasını ve kurumsallaşmasını sağladı. Türkler yerleştiği yerlerde örgütlendi, yeni iş alanları ve yeni meslekler ihdas ettiler. Bu faaliyetler beraberinde yeni kurumların ortaya çıkmasını sağladı. Bu bağlamda Anadolu’da her esnafın “Esnaf vakfı”, “Esnaf sandığı” ve “Esnaf kesesi” adıyla bilinen karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güvenlik sandığı kurulduğu görülür.²⁷

Ahilik teşkilatında yardımlaşma sandığı, kredi fonu işlevini gören orta sandıklar, esnafın oluşturduğu yardım sandıklarının daha gelişmiş ve işlevleri arttırılmış şeklini temsil eder. Orta Sandıklar, bir şehirde ve kasabada her ana meslek kolu için ayrı ayrı kurulurdu.²⁸

Orta sandıkların ahiliği kuran düşüncenin iktisadi ve ticari hayata yansıyan bir sonucu olduğu söylenebilir. Zira XIII yüzyılda kurulan ve XVIII yüzyıla kadar Anadolu’da etkin olan ahiliğin kuruluş amacı; sosyal güvenliği sağlamak, yardımlaşmak, işe yeni atılanlara kredi temin etmek, toplumda dezavantajlı kesimi oluşturan emeklilere, ihtiyaç sahiplerine, yaşlılara, sakatlara yardım eli uzatmak, onları maddi

²⁴ Ahmet Tabakoğlu, *İktisat Tarihi* (İstanbul: Kitabevi, 2005), 325.

²⁵ Öntüğ, 172.

²⁶ Tabakçı, 325.

²⁷ Ekinci, *Ahilik*, 85.

²⁸ Öntüğ, 174.

ve manevi bakımından desteklemektir. Ahilik kâr amacı güden, belli bir kesimin ekonomik amaçlarına hizmet eden bir kuruluş değildi. Anadolu Selçuklular'ın ve Osmanlı Devleti'nin Anadolu'ya yerleşmesini sağlayan Ahilik kültürü, bugünkü birçok sosyal ve iktisadi sorunun çözümüne katkı sunmuştur. Hâlihazırdaki meseleler bağlamında Ahilik sistemi; içinde yaşadığı toplumla uyumlu ve sorumluluk bilincine haiz olan, “veren el alan elden üstündür” düsturunu tam bir hayat felsefesi haline getiren, böylelikle alarak ya da gasp ederek, biriktirmeyi değil, verebilmeyi ve paylaşmayı medeniyet haline getiren, bireylerin oluşturduğu bir sosyal yapıyı ön görmektedir.²⁹

Türk-İslam tarihinde model bir kuruluş olan Ahiliğin dini referansları orta sandığın varlığını gerekli kılıyordu. Anadolu'da ahiliğin ortaya çıkışı, kurumsallaşması ve örgütlenmesi sosyo-ekonomik bir zorunluluğun sonucuydu. Ahilik, sıkı bir ahlak disiplinine sahipti. Birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, yoksulu barındıran, işi kutsal, çalışmayı ibadet sayan din ve ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlı olan bireylerin oluşturduğu sosyo-ekonomik bir müesseseydi.³⁰ Gerek iş hayatında gerek sosyal hayatta ahiler güçlü bağlarla birbirine bağlıydı. Öyle ki kurum ismini “kardeşim” demek olan ahi kelimesinden almıştı.

• Dînî Referanslar

Ahiliğin öngördüğü iktisadi düşünce sisteminin temelleri İslam dininin ortaya koyduğu iktisadi ilkelere dayanmaktadır. İslam dinindeki; yardımlaşma, kul hakkı yememe, aşırı servet biriktirmeme, insanlara faydalı olma ve çalışma/üretim ile ilgili temel iktisadi ilkeler, Ahilik düşüncesindeki İktisadi faaliyetlerin temelini oluşturmuştur.³¹

Ahiliğin düşünce sisteminde iktisadi amaç; daha fazla üretip daha çok kazanmak değil, kaliteli üründen vazgeçmeden gerektiğinde üretim miktarına ve fiyatlara sınırlama getirmek suretiyle, üreticiyi ve tüketiciyi dengeli bir şekilde korumak şeklinde özetlenebilir. Ahilik söz konusu hedeflerine ulaşabilmek için bir dizi temel prensipler geliştirilmiş ve bunları hiçbir esnekliğe mahal vermeden uygulanmıştır. İlgili prensipleri; kanaatkarlık, iddihardan kaçınma, işbirliği, iç denetim ve standardizasyon sistemi olarak özetlemek mümkündür.³²

²⁹ Mehmet Karagül, Mahmut Masca, “Ahilik Düşüncesinin İktisadi Hayata Bakışı ve Kapitalist Sistemle Karşılaştırılması”, *AKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19/2, (Aralık 2017), 84.

³⁰ A. Can Tuncay, “İslam'da Sosyal Güvenlik”, 856, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/787657>, erişim tarihi, 31.08.2021.

³¹ Karagül, Masca, 88.

³² Mehmet Karagül, *Türk İslam Medeniyetinde Ahiliğin İktisadi Hayat ve Devletin Oluşumundaki Rolü*, (İstanbul: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi), 270.

İş hayatını sıkı ahlak kurallarına bağlayan, emekle-sermayeyi buluşturan sanatla ilmi bir araya getiren Ahiliğin pek çok temel ilkesi Kur’ân ve sünnete dayanmaktaydı. Ahilik iktisat düşüncesinin; kul hakkı yememe, aşırı servet biriktirmeme, insanlara faydalı olma ve çalışma/üretim gibi ilkelerinin çoğunluğu İslam dininin emirlerine dayanmaktadır.³³ Ahiliğin ve ahiliğin sosyal güvenlik, yardımlaşma boyutunu somutlaştıran orta sandıkların oluşmasında Kur’ân ve Sünnet’in³⁴ yardımlaşma, dayanışma ve infak³⁵ ile ilgili yönlendirmeleri önem arz etmektedir.³⁶ Orta sandıktan yardıma muhtaç birçok kesime aynı ve nakdi yardımlar yapılırdı. Öyle ki orta sandıkların yardımlaşma ön planda olduğundan bu sandıklara ‘teavün sandığı’ adı da verilmiştir.³⁷

Ahilikte sosyal dayanışma ve birliktelik ön plandaydı. Her esnaf ve sanatkâr meslektaşlarını, ahi birliklerinin diğer üyelerini kendisi kadar düşünmek zorundaydı. Diğerkâm olmak ahilikte önemli bir ilkeydi. Diğerkâm olmak ahlaki ve vicdani bir sorumluluktuydu. Paylaşmayı, dayanışmayı önemsemeyen, bencil davranan, yalnızca kendi şahsi menfaatleri için çalışanların kurumla ilişkisi kesilirdi. Ahiler sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya önem vererek haksız rekabet, aşırı kazanç ve spekülâtif hareketlerden kaçınırlardı.³⁸ Orta sandıklar ahilerin bu tutum ve davranışlarının tabii bir sonucudur.

Orta sandıkların teşekkülünde ahiliğin kuruluşunda etkili olan fütüvvet önemli bir rol oynamıştır. Ahiliğin, fütüvvet teşkilatının Anadolu’da şekillenmiş protipi olduğu konusuna güçlü bir vurgu vardır. Fütüvvetçilikte yardımlaşma ve dayanışma ruhu ön plandadır. Nitekim Ca’fer es-Sâdık’ın (ö. 148/765), “Bize göre fütüvvet ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmektir” dediği rivayet edilir.³⁹

Ahi birliklerinin yerleştiği ve yayıldığı yerlerde oluşturulan orta sandıkların Anadolu’nun sosyo-kültürel özellikleriyle yakın bir ilgisi vardır. Anadolu’da Türklerin yaşadığı yerlerde öteden beri esnafın “Esnaf vakfı”, “Esnaf sandığı”, “avarız sandığı” ve “Esnaf kesesi” adıyla bilinen karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güven-

³³ Karagül, Masca, 88.

³⁴ Örnek için bkz. Buhari, “Nafakât”, 1; Buhari, “Zekat”, 8; Müslim, “Zekât”, 56; Tirmizî, “Kıyâme”, 18.

³⁵ Örnek için bkz. Bakara, 2/254, 261, 268, 270, 274; Al-i İmrân, 3/92, 134.

³⁶ Nevzat Aydın, “Ahilikte İş ve Ticaret Ahlakının Hz. Peygamber’in Sünnetindeki Temel Referansları”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/ 1, (2015), 87.

³⁷ Tuncay, 856, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/787657>, erişim tarihi, 31.08.2021.

³⁸ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997), 152.

³⁹ Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996) 13/259.

lik sandıklarına sahip olduğu, bu sandıklar vasıtasıyla yardımlaştığı, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının giderildiği bilinmektedir.”⁴⁰ Anadolu’da yaşayan Türklerin arasında yaygınlaşan bu yardımlaşma ruhunun İslam’ın bu yöndeki teşvikleriyle ilgilidir. Zira İslâm dini yardımlaşmayı, ihtiyaç sahiplerini ihtiyaçlarının giderilmesini emretmektedir. Zekât müessesesi yarı resmi bir yardım fonu olarak işlev görmüştür. Anadolu’da yaşayan Türklerin İslâm’ın ortaya koyduğu bu düşünceden habersiz olması mümkün değildir.

Orta sandıkların kurulup işletilmesi ahiliğin temel felsefesine uygun bir girişimdi. Zira ahi birlikleri yoksula, kimsesize yardımcı olmak, karşılıklı yardımlaşmak gibi sosyal faaliyetleri hayatın merkezine yerleştirmişlerdi. Ahiler, İslam dininin bu yöndeki teşviklerinin etkisiyle sosyal güvenlik kurumu ve yardımlaşma ve kredi fonu olarak işlev gören ortak sandıkları düzenlemişlerdir.⁴¹

Ahiler, orta sandıkları bir yardımlaşma, ekonomik açıdan birbirini destekleme vasıtası olarak kullanmışlardır. Orta sandıklar kar amacı gütmemiş, finans açıdan büyümeyi hedef edinmemiştir. “Ahi birlikleri orta sandıkları vasıtasıyla üyelerine mali açıdan destek sağlardı. Gerek görülen tüm harcamalar yapıldıktan sonra sandıkta kalan paralar esnafa kredi olarak verilir, böylece esnaf tefecilerden korunurdu. Ayrıca, tüm farklı meslek gruplarına ait, Orta Sandıkları birbirlerinden borç alıp-vererek yardımlaşmanın ve dayanışmanın en güzel örneklerini verirlerdi.”⁴²

• Esnaf Sandıklarının Dönüşümü

Yardımlaşma sandıkları olarak kurulan esnaf sandıklarının, formel bir görünüm arz eden orta sandıkların oluşmasına ve gelişmesine öncülük ettiği söylenebilir. Esnaf birliklerinin kendi aralarında yardımlaşmak için kümelenerek esnaf birlikleri oluşturdukları göz önüne alınca zamanla informel bir yapı arz eden esnaf sandıklarının boyut değiştirerek aynı çatı altında formel bir yapı olan orta sandığına dönüştükleri muhtemeldir. XIII. yüzyıldan sonra kuruldukları ve XV. yüzyıldan sonra ise para vakıflarının gelişmesine paralel olarak vakıf sandıkları olduğu düşünülmektedir.⁴³

Örgütlenen esnaf birlikleri kendi içlerinde esnaf birlikleri kurmuşlar, nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde aynı iş kolunu temsil eden esnaf birlikleri bir-

⁴⁰ Öntüç, 2014, 172.

⁴¹ Adnan Mahiroğulları, “Selçuklu/ Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/ Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 145.

⁴² M. Salih Kumaş- Elman Abdullayev, “Bir Finansman Modeli Olarak Mudârabe’nin Faizsiz Bankacılığa Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 2/ 2, (2016), 77.

⁴³ Çiğdem Gürsoy, “Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı”, *History Studies International Journal of History* 10/8, (Aralık, 2018), 126.

den fazla esnaf sandığına sahip olabilmışlardır. Bunun yanı sıra çeşitli esnaf birliklerinin bulunduğu çarşılarda, tüm esnafın birleşmesiyle daha büyük esnaf yardımlaşma sandıklarının varlığı tespit edilmiştir. Aynı çarşıda faaliyet gören çarşı esnafı, kendilerine yakın esnafla aynı birlik içinde faaliyet göstermiştir. Helvacı esnaf sandığı, debbağ esnaf sandığı, saraç esnaf sandığı, sahaf esnaf sandığı bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Esnaf kesesi de denilen esnaf sandığı kethüda, yiğitbaşı ile ihtiyarların gözetim ve sorumluluğu altındaydı. Sandığın sermayesi esnafın bağışları ve çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselenler için ustaları tarafından verilen paralardan ve aidatlardan oluşurdu.⁴⁴

Esnaf sandıklarının işleyişi genelde esnaf sandıklarına vakfedilen vakıflar vasıtasıyla sağlanmıştır. Esnaf sandıkları gelirlerini vakıfla sayesinde sağlamaktaydılar. Örneğin Saraçhane esnaf sandığında 10 vakıf, Kemhacı esnaf sandığında 7 vakıf, Samatya kayıkçı esnaf sandığında beş sandık, Çadırcılar esnaf sandığında üç vakıf bulunmaktaydı.⁴⁵

Esnaf sandığının gelirleri çeşitli kalemlerden oluşmaktaydı. Her esnafın kendi iç işleyişlerinin gereği olarak çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa geçiş ücretleri, tahsil edilen cezalar ile hayırsever kişilerin ve maddi durumu iyi olan esnafın kurduğu vakıflardan gelen ekonomik değerler sandıkların gelirlerini oluşturmaktaydı. Keza sandık işletmesinden elde edilen gelirler, vakıf dükkânlardan alına kiralar da sandıklara gelir olarak kaydedilirdi.

Çeşitli kesimlerin yemek ve barınma ihtiyaçlarına ayrılan bütçe, yoksul esnafa sağlanan hammadde yardımı, evlenenlere, dükkân açanlara, emekliye ayrılanlara, yetimlere, sakatlara, yaşlılara, cenaze işlemlerine, saka ve su yolcu ücretlerine, mevlüt ve hatim okumalarına, esnaf birliğinde görev yapan müteveli, nazır, kethüda, ustabaşı, katip ve duacı ücretleri ise esnaf sandıklarının gelirleri oluşturur.⁴⁶ Bunun yanı sıra devlete ödenen muhasebe harcı ve kalemiye ücretleri ile iane diye isimlendirilen savaş zamanında istenen vergiler de sandık giderlerindendi. Sandıkların bazı giderleri ise kendi işleyişi dışındaki giderlerden oluşuyordu. Cami, mescid, tekke, mektep gibi yerlerin tamir, bakım, ısınma, aydınlanma gibi ihtiyaçları, görevlilerin maaşları kimi durumlarda esnaf sandıkları tarafından karşılanmaktaydı.

Esnaf sandıkları sermayeye ya da krediye ihtiyacı olan esnafın ihtiyaçlarına cevap vermiş; % 10-15 arasında nemayla kredi sağlamıştır. Vakıf şartlarına

⁴⁴ Tabakoğlu, 338.

⁴⁵ Gürsoy, 128.

⁴⁶ Gürsoy, 128.

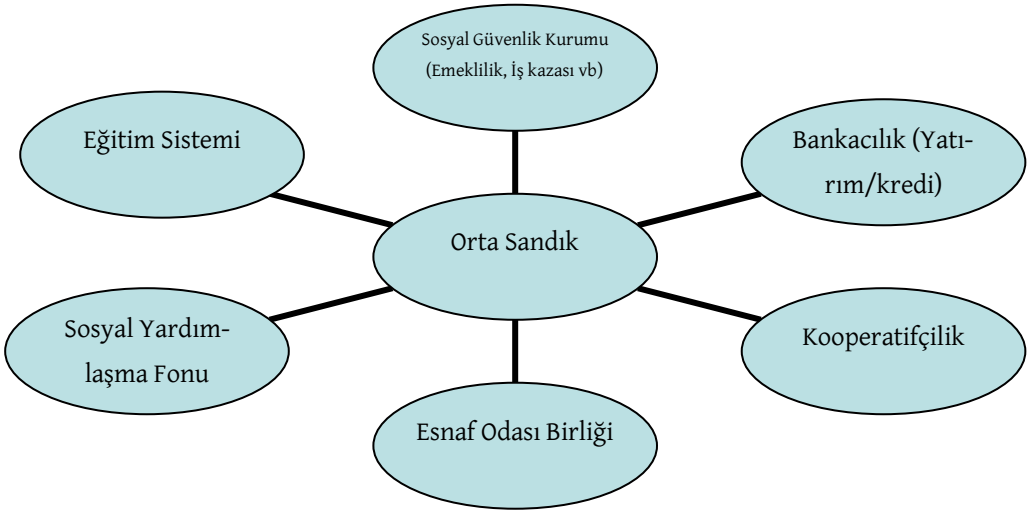
bağlı olarak kendi mensuplarına % 2,5 gibi daha düşük oranlarda kredi sağlamıştır. Bazı sandıklar ise sadece kendi üyelerine kredi temin etmiştir.⁴⁷

Esnaf sandığına vakfedilen nakitlerin işletilmesinde çeşitli işletim sistemleri kullanılmıştır. Muâmele-şeriyeye, tahvil alım-satımı ve bir malın gelirinden faydalanmak için onun bizzat satıcısına kiralanması suretiyle yapılan bu tür satış⁴⁸ olan bey' bi'l-istiğlâl bunların önde gelenidir. Bazı vakıflar sadece muameli şeriyeyi uygularken bazıları ise her üçünü de uygulamıştır.⁴⁹

C. Orta Sandığın Fonsiyonları

Orta sandıklar; üretim, tüketim, tasarruf, kredi sağlama, sosyal güvenlik, yatırım gibi ekonominin ve sosyal hayatın temel unsurlarının düzenlenmesinde çok önemli bir araç olarak kullanılmıştır; kritik görevler icra etmiştir. Orta sandıklarla bir yandan müteredit fertlere teşebbüs cesareti verip, onlara gerekli imkanları sağlarken, öte yandan hırs gibi nefis gibi düşmanlıkların kanaat mülkünün zenginlikleriyle dost eylemiş, bir robot huzursuzluğunun saldırılarını “sevgi-acıma-bağışlama” gibi seçkin sıfatlarla önlenmesini başarmıştır. Esnafı tasarrufa yöneltmiş, kimseye yük olmamayı, helalinden kazanmayı öğretmiş, karşılıklı yardımlaşmayı sağlamıştır.⁵⁰

Şekil 1. Orta Sandığın Fonsiyonları

Kaynak: Akçi, Y., Çelik, M. ve Özdemir, R. (2018), Ahilik ve Mesleki Etik, Gazi Kitabevi, Ankara eserinden uyarlanmıştır.

⁴⁷ Gürsoy, 130.

⁴⁸ Mecelle, md. 119.

⁴⁹ Gürsoy, 130.

⁵⁰ Ekinci, 50.

1. Sosyal Güvenlik

Teşkilatta bilfiil üye olanların yanı sıra orta sandık sosyal güvenlik kurumu olarak çeşitli görevler icra ederdi. Evlenenlere, ihtiyaç sahiplerine, ölenlerin geride kalan yakınlarına, hastalananlara yardımlar yaparlardı.⁵¹

Ahilik sosyal dayanışma ve yardımlaşma temeli üzerine kurulmuş bir müessesesi idi. Sosyal yardımlaşma ortak sandığıyla temin edilmiştir.⁵² Ahilik teşkilatı orta sandık vasıtasıyla üyelerine sosyal güvenlik sağlar, onları tefecilerden korur ve onlara hammadde temin ederdi.

Orta sandığın esnafı tefecilerden korumak, hammadde temin etmek, esnafın yaşayabileceği olumsuzluklar karşısında zararının telafisi, hasta ve çalışamamayaacak durumdakilere yardım etmek gibi önemli işlevleri vardı.”⁵³

Orta sandıklar, kişiye sosyal güvenlik ortamı temin etmiştir. Ahi Birlikleri, “sandıklar aracılığıyla üyelere maluliyet, ölüm, doğal afet hallerinde, iş kurma, malzeme sağlama ve işi öğrenmede karşılaştığı sıkıntılarda maddi ve manevi destekte bulunarak, kişiyi yalnızlıktan kurtarmış, dayanışma ortamıyla moral destek sağlamış, böylece kişinin ve toplumun refah düzeyine katkı sağlayan bir sosyal hizmet görevi ifa etmişlerdir”.⁵⁴

Orta sandıklar, Ahi birliklerine mensup meslek kollarının çalışanları ve emeklileri ile bilfiil çalışırken sakatlanıp iş göremez hale gelenlerin hayatlarını insan yaşam ve onuruna uygun şekilde sürdürebilmeleri için her türlü ekonomik ve sosyal güvenliği sağlamıştır.⁵⁵

Ahilikteki, “Orta sandığı” düzenlemesi günümüzdeki “sosyal güvenlik” kurumlarının habercisi olmuştur. Orta sandıkları, hastalık, sakatlık, yaşlılık ve ölüm gibi sosyal risklere karşı üyelere belirli bir gelir güvencesi sağlamayı amaçlamıştır. Üyelerine yaşlı olmaları sebebiyle “mütekait” (emeklilik) ve “aceze”; iş kazaları sebebiyle “malul” (çalışamama) duruma düşmeleri karşısında ayni ve nakdi yardım yapmışlardır.⁵⁶ Orta sandıkların bir kaza ya da engelden dolayı çalışmaz durumunda olanlara ayni ve nakdi yardımlar yapması malulen emekliliği; yaşlılıktan ya da acizlikten dolayı çalışmayan üyelerine maaş sağlaması emeklilik sandığı uygulamasını gündeme getirmektedir. Orta sandıklar bu açıdan her iki uygulamanın ilk protipi olduğu söylenebilir.

Ahiliğin sosyal güvenlik fonksiyonu, kamusal alanda etkin olan “sosyal politika” önlemlerini çağrıştırmakla birlikte “tazmin edici mali destek” rolüyle devlet

⁵¹ Tuncay, 856.

⁵² Ahilik Ansiklopedisi, Tc. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı, Ankara 2014, 162.

⁵³ Öntuğ, 2014, 172.

⁵⁴ Demirpolat, Akça, 367.

⁵⁵ Durak, 112.

⁵⁶ Mahiroğulları, 148.

bu kurumun içinde her hangi bir rol üstlenmemiştir. Günümüzde devletin üstlendiği sosyal güvenliği temin etme görevini Osmanlı ve Selçuklularda ahiler üstlenmiştir. “Dolayısıyla, bu yönüyle ahilik, bir sivil toplum örgütü olarak, kendinden yaklaşık üçyüz yıl sonra XIX. yüzyılda Batı’da kurulan karşılıklı yardım sandıklarının ve günümüzdeki sosyal güvenlik kurumlarının işlevini hatırlatmaktadır.”⁵⁷

2. Yardımlaşma

Kapitalist ekonomik düzene hakim olan serbest rekabet, aşırı kar etme amacına karşılık, Ahilik kültürüyle yetişmiş, meslek sahibi olmuş esnaf arasında yardımlaşma ve dayanışma prensibi geçerliydi. İş hayatında asıl amaç kar maksimizasyonu, nominal büyüme değil yarar sağlamaydı. Ferdi teşebbüs, serbest kazanç, mesleki hürriyet, menfaat çatışması yerine, bütün topluma hakim bir nizam ve sosyal adalet duygusu, din ve ahlak kaideleri üzerine kurulmuş, barışçı geleneklerle gelişen bir meslek mukaddesatı ve iş ahlakı Ahi birliklerinin ahengini sağlamıştır. Bunların menfaatlerinin de birbiri ile çatışmadığı, aksine dayanışma içinde bulunmaları gerektiği görüşünden hareket edilirdi.⁵⁸

Ahilik; yoksulluğun giderilmesi, sermayenin belli kesimlerin elinde toplanmaması, tabana yayılmasında önemli roller üstlenmiştir. Ahi birliklerinde yardımlaşma ve dayanışma ruhu bazı kurumlar ve uygulamalarla sürekli canlı tutulurdu. Yardımlaşmayı sağlayan kurumların başında orta sandıklar gelirdi.

Ahilik düşüncesinde temel hedef, güçlünün güçsüzü zayıflatıp piyasadan dışlanmasına sebep olan rekabet değil, aksine güçsüzün piyasada tutunmasını sağlamaktır. Bu bağlamda serbest piyasa ekonomisinin öngördüğü sınırsız rekabet yerine, ahi anlayışı, dayanışmayı, yardımlaşmayı ve işbirliğini toplumda tesis etmeyi amaçlamıştır. Bunu da orta sandığı olarak ifade edilen yardımlaşma sistemiyle hayata geçirmiştir.

Ahi birlikleri üyelerinin hem iş hayatı hem iş hayatı dışındaki sorunlarıyla yakından ilgilenmiş, sıkıntıların aşılmasında el birliği ile hareket etmişlerdir. Her bir esnaf kolunun kendine özgü bir yardımlaşma sandığı bulunurdu. Bu bağlamda Ahilik teşkilatı yardımlaşma sandığı da denilen orta sandık oluşturmuştu.⁵⁹ Buna “Esnaf Vakfı”, “Esnaf Sandığı” veya “Esnaf Kesesi” denirdi. Yardım sandıklarının sermayesi çeşitli kalemlerden toplanan ücretlerle sağlanırdı. Esnafın bağışları, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselenlerden alınan terfi ücretleri, haftada ya da ayda bir ekonomik durumuna göre esnaftan toplanan paylar orta sandığın geliri

⁵⁷ Mahiroğulları, 147-148.

⁵⁸ Yusuf Ekinci, *Ahilik* (İstanbul: Damla Ofset, 1998), 47.

⁵⁹ İbrahim Durak, “Sosyal Girişimcilik Ve Ahilik Teşkilatı: Teorik Çerçeve”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 47, (Haziran 2016), 112.

oluştururdu.⁶⁰ Orta sandığı, üzerine ayni ve nakdi yardımda bulunarak onları tefecilerden kurtarırdı.⁶¹ Orta sandığı aracılığı ile esnaf kendini güvende hisseder, moral ve motivasyonlarını artırarak daha verimli çalışmalarını sağlardı.⁶²

Orta sandıkları iş hayatına henüz atılan çırak ve kalfalara harçlık ve barınma imkanı sağlar, ustalığa yükselip ustalık belgesiyle ilk defa iş kurmak isteyenlere nakit yardımı yapardı.

Ahi teşkilatlarınca, kabiliyetli çırak, kalfa ve ustaların elinden tutularak medreselerde eğitim görmeleri sağlanmış, kendilerine orta sandığından maddi destekte bulunulmuştur.⁶³ Ustalık belgesini aldıktan sonra yeni bir iş yeri açmak isteyen ustalara orta sandıktan yardım sağlanırdı. Orta sandıklar bu anlamda hem iş yeri açmak isteyen ustalara teşebbüs imkanı sağlar hem de piyasanın canlanmasını sağlardı.⁶⁴

3. Para Fonu ve Kredi Sağlama Fonsiyonu

Yardımlaşma ve dayanışma açısından bakıldığında “Can ve mal ortaklığı” düşüncesini hayata geçiren ahilik; bunu “Orta Sandığı” ile sağlamıştır. Esnafa, gelirlerinin zaruri ihtiyaçlarından fazlasını orta sandıklara bağışlamaları tavsiye edilmiştir. Orta sandıklarda biriken gelir, teşkilatın ortak sermayesi olarak işlem görmüştür.⁶⁵ Orta sandıklar bu açıdan zor durumlarda üyelerine kredi temin eden bir para fonu olarak işlev görmüştür. Ham maddeye ihtiyacı olanlara ham madde nakde ihtiyacı olan esnafa da nakit kredi temin etmiştir.

Sıkı bir şekilde uygulanan yardımlaşma prensibi nedeniyle ahilikte kazançın şahsiliğine pek rastlanmaz. Teşkilat üyelerinin karında yardıma muhtaç diğer üyelerinin bir hakkı bulunmaktadır. Ahilerin kazancı, şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir. Teşkilatın Orta Sandığında toplanan bu fon ile herkese dağıtılabilecek şekilde alet ve hammadde satın alınmakta, tezgahlar kurulmakta, bir yandan da ihtiyacı olanlara kredi temin edilmektedir.

Orta sandıklardan, üyelere gerekli yardım yapıldıktan sonra arta kalan paralar esnafa kredi olarak verilir, onlara hammadde sağlanır ve çeşitli sosyal risklerin

⁶⁰ Hüseyin Arslan, “Ahilik Tekilatı'nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri”, *Akademik Bakış Dergisi* 49, (Haziran 2015), 264.

⁶¹ Faysal Çeker, “Ahlaki ve Sosyo-Ekonomik Bir Teşkilat Olarak Ahilik”, *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7/12, (2017), 91.

⁶² Durak, 113.

⁶³ Anzavur Demirpolat, Gürsoy Akça, “Ahilik ve Türk Sosyo - Kültürel Hayatına Katkıları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15, (Aralık 2004), 369.

⁶⁴ Durak, 112.

⁶⁵ Karagül, 272.

meydana getirdiği zararların giderilir, karaborsanın ve farklı fiyat belirlemelerinin bertaraf edilmesi gibi fonksiyonları icra edilmiştir.⁶⁶

4. Eğitime Destek Fonksiyonu

Orta sandıklar eğitim faaliyetlerine katkı sunmuştur. İş ve aile hayatında donanımlı, genel ahlak kurallarına riayet eden bireylerin yetiştirilmesi için iş başı eğitimi ve manevi eğitime önem verilirdi. İş hayatına yönelik eğitim yamak-çırak-kalfa-usta hiyerarşisi takip edilerek bilfiil iş yerlerinde everilirdi. İş yerlerinde uygulamalı olarak verilen bu eğitim formel bir görünüm arz etmekteydi. İş başı eğitiminin yanı sıra ahilere manevi nitelikli başka bir eğitim de verilirdi. Kişinin mesleki donanımını manevi bir eğitimle desteklenirdi. Zira ahilikte sadece iş hayatında başarı olan, mesleki kariyer olarak donanımlı bireyin inşası hedeflenmezdi. Bunun yanı sıra ahlaklı, dini hassasiyetleri bulunan bireylerin yetişmesi de hedeflenirdi.

Manevi ve ahlaki donanıma yönelik eğitimler genel olarak zaviyelerde ve medreselerde verilirdi. Zaviyelerde ve medreselerde verilen bu eğitim faaliyetleri informel bir niteliğe sahipti. “Belirli bir uzmanlaşma ve derinleşmeye gerek duyulmayan yaygın eğitim görünümü arz ediyordu. Ahi teşkilatlarınca, kabiliyetli çırak, kalfa ve ustaların elinden tutularak medreselerde eğitim görmeleri sağlanmış, teşvik etmek amacıyla kendilerine orta sandığından maddi destekte bulunulmuştur.”⁶⁷

5. Kooperatifçilik

“Orta sandıkları, gerek ihtiva ettiği prensipler, gerekse insanlığa ve çalışanlara tuttuğu ışık ve yol bakımından, kooperatifçilik ilkeleri ile büyük bir yakınlık göstermektedir. Nitekim; İngiliz John B. Higgins bu benzerlikler üzerinde durmuş ve dünya kooperatifçiliğinin oluşmasında ahi birliklerinin önemli tesirlerinin olduğu sonucuna varmıştır. Kooperatifçiliğin temeli olan demokratik idare, karşılıklı yardımlaşma, üyelere sosyal yardım götürme ve sermayeden çok insana önem verme prensipleri modern kooperatiflerden çok daha önce kurulmuş bulunan ahi birliklerinde mevcuttur.”⁶⁸

John B. Higgins, “The Ahıtsms And Its Influence On Co-Operation,” adlı makalesinde konuyla ilgili olarak şöyle demiştir:

“Ahilik; Küçük Asya’da kökenleri oldukça geri yüzyıllara değin ulaşan daha sonra İslam dininin de etki ve katkısı ile güçlenip yaygınlaşmış bir evren görüşü” olarak tanımlanabilmektedir. Genelde, örgütlenmiş bireylerin birbirlerini ekonomik toplumla ve kültürel alanlarda olanakların en işeri derecede desteklenmelerini amaçlayan ve bu amaca erişilmesinde katkıda bulunacak düzenlemeleri getiren bu

⁶⁶ Orhan Koçak, Fethi Gürün, “Ahilik Geleneğinin Günümüzde Sosyal İçerme Politikalarına Olabilecek Katkıları”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 4/8, (2015) 136.

⁶⁷ Koçak, Gürün, 137-139; http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetli_ao/sosyalsorunlar.pdf, erişim tarihi: 08.10.2021.

⁶⁸ İkinci, *Ahilik*, 65-70; <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=18454>, erişim tarihi: 08.10.2021.

görüŖ; çağdaş anlamdaki kooperatifçiliğın de temel düşününü oluŖturmaktadır. Gerçekten, “Haksever İlk Öncüler Kooperatifi” nin kurucuları arasında yer alan dokuma işçilerinden biri, Michael Sondown, Orta Anadolu’nun el dokumacılığını incelemek ve edinin bilgileri İngiltere’de Endüstri Devrimin başlaması ile gelişen tekstil endüstrisine aktarabilmek amacıyla, Türkiye’ye gönderilmişti. Sondown’ın Sivas, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir ve Niğde yörelerinde 1828 ile 1831 yılları arasında çalıştığı ve gözlemlerini İngiltere’ye yazılı olarak aktardığı konusunda bilgiler vardır. Ancak eğer yazmış ise raporu bugüne değin gelebilmiş değildir.”⁶⁹

“Sondown, kooperatifçiliğın ilk kurucuları arasında yer alan bir kişi olarak, kooperatifçiliğın temel düşünüşü ile yakın ilgisi bulunan ahi’liğın yaygın olduğu yörelerde yaptığı ve konusu başka bile olsa incelediğı uğraş alanındaki değerlendirmeleri sırasında bu görüşten etkilenmemiş olamaz.”⁷⁰

Ekinci, kooperatifçiliğın orta sandıklarıyla ilintisiyle ilgili olarak, yer ilintisi açısından ahiliğın yaygın olduğu bir yerde incelemelerde bulunduktan sonra düşünüş bakımından ona çok aykırı düşmeyen ve adına bugün Kooperatifçilik dediğimiz kavramı İngiltere’de kurmaya katkıda bulunan bir kişinin o düşünüşten etkilenmemiş olduğunu ileri sürmek mantığa aykırı düşeceğini söyler.⁷¹

Orta Sandıkları ihtiva ettiğı prensipler bakımından modern kooperatifçiliğın temellerini teşkil etmiştir. Nitekim bu sandıklar ile bugünkü kooperatifçilik esasları arasındaki benzerlikler üzerinde durulmuş, dünya kooperatifçiliğının oluşmasında Ahi Birliklerinin tespit etmiş olduğu esasların önemli tesirleri olduğu neticesine varılmıştır. Mithat Paşa tarafından NişProt kasabasında kurulmuş olan Memleket Sandıkları’nın aslında Ahiliğın Orta Sandıkları’nın tarım sektöründeki uygulama şekli olduğu ifade edilmiştir. Günümüz modern sendikacılığı üzerinde Ahiliğın tesirlerinin en belirgin örneğinin ise Federal Almanya’daki sendikal modelde olduğu ileri sürülmüş, Alman sendikacılık felsefesi ve yönetim şeklinin Ahiliğın bu yöndeki prensipleri gölgesinde geliştiğı belirtilmiştir.⁷²

D. Orta Sandığında Finansman Faaliyetler

1. Orta Sandığın Gelirleri

Orta sandıkları haiz olduğu fonksiyonları sorunsuz ve etkili bir şekilde yerine yetirmesi için çeşitli gelirlere diğeri bir ifadeyle aynı ve nakdi sermayeye ihtiyaç duyardı. Orta sandığın ihtiyaç duyduğu gelirler çeşitli alanlardan sağlanırdı.

⁶⁹ Aktaran; Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi: Ahilik*, (İstanbul: Türkiye Halk Bankası, 1980), 59-60.

⁷⁰ Soykut, 59-60.

⁷¹ Ekinci, 50.

⁷² Koçak, Gürün, 137.

Genel anlamda orta sandıkların gelirleri, usta ve kalfaların sandığa muayyen zamanlarda ekonomik gücüne göre haftalık ya da aylık verdikleri paralar, bugünkü anlamıyla “aidat/prim”lerden, yamaklıktan çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselirken ödenen bir nevi terfi harçlarından oluşurdu.⁷³

Esnaf mal satışlarından elde ettiği gelirinin belli bir kısmını orta sandığa bağışlardı. Her esnaf Bab-ı Meşihatça tespit edilen bir yüzdeyi bu sandığa yatırırdı. Bundan başka, teşkilata ait mülklerin gelirleri ve çeşitli bağışlar sandığın diğer gelir kaynaklarıydı.⁷⁴ Toplumda gelir düzeyi yüksek olan kişilerden bu sandıklara zekât, fitre, bağış, sadaka, kurban adı altında yardım toplarlardı.⁷⁵ Askere alınan kalfa veya ustanın aile efradı için toplanan aynı ve nakdi yardımlar da orta sandığın bir diğer gelir kalemini oluştururdu.

2. Orta Sandığın Giderleri

Toplumda sosyal güvenlik, yadımlaşma gibi hayır işlerini yerine getiren orta sandıkların bir çok gider kalemi vardı. Toplanan gelirler ve yardımlar ihtiyaç sahiplerine, iş kurmak isteyenlere, toplumsal bakımdan dezavantajlı guruplara verimli ve adaleti şekilde dağıtılırdı.

Sosyal amaçlı esnaf toplantılarının masrafı, esnaf mensuplarına dağıtılmak üzere hammadde alımına harcanan nakitler, vakıf ve birliğe ait mülklerin tamir masrafları, çeşitli vergiler, aidatlar, görevlilerin maaşları; hayır işlerine harcanan paralar; cenaze defin işleri için yapılan harcamalar; fakirlere, hastalara, ekonomik durumu kötü olan esnafa ve işini büyütmek isteyen esnafa yapılan yardımlar; teşkilat için gerekli harcamalar; birliğe kayıtlı üyelere orta ve uzun vadede sağlanan krediler genel anlamda orta sandığın gider kalemlerini oluşturuyordu. Orta sandık sayesinde Ahi birliklerine mensup meslek erbabının çalışanı ve emeklisi ile çalışırken sakatlanıp iş göremez hale gelenlerin yaşamlarını onurlu bir şekilde sürdürebilmeleri için her türlü ekonomik yardımlar sağlanmıştır.⁷⁶

Halka yönelik yapılan toplantı ve diğer faaliyetlerin giderleri, teşkilat için satın alınan mülklerin bedelleri orta sandıktan ödenirdi. Esnaftan maddi durumu iyi olmayanlara, sakatlara, güçsüzlere ve hastalara da orta sandığından çeşitli yardımlar yapılırdı.

Esnafa lazım olan hammadde, ahi birlikleri tarafından satın alınarak üyelere dağıtılırdı. Satın alınan malın bedeli orta sandığından ödendikten sonra taksim işlerine başlanır ve malların bedelleri esnaftan toplanırdı.

⁷³ Mahiroğulları, 148; Hüseyin Arslan, “Ahilik Tekilatı'nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri”, *Akademik Bakış Dergisi*, 49, (Haziran, 2015), 264.

⁷⁴ Selahattin Bayram, “Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21, (2012), 88.

⁷⁵ Tuncay, A. Can, *İslam'da Sosyal Güvenlik*, 856, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/787657>,

⁷⁶ Durak, 112.

Sağlanan kredilerle esnafın tefecilerin ağına düşmesinin önüne geçilirdi. Çeşitli meslek gruplarının orta sandıkları aynı zamanda birbirlerine de borç alıp ve rebiliyordu. Böylece şekilde farklı alanlarda faaliyette bulunan esnaflar karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunurdu. Satın alınarak esnafa dağıtılan hammadde sayesinde karaborsa ve farklı fiyat oluşumlarının önüne geçilmiş olur ve esnaf, tüccarın insafına terk edilmezdi.⁷⁷

Ahi birliklerinde gelir ve giderler sıkı bir şekilde kayıt altına alınırdı. Bunu gösteren tarihi kayıtlar mevcuttur. İstanbul Hallaçlarının h. 1289 Kasım ayından h. 1290 Kasım ayına kadar olan bir yıllık bütçelerini gösteren tablo örnek olarak verilebilir:

Gelirler		Giderler	
İcra bedellerinden	7.670	Tamir için	800
Para çalıştırmaktan	7.900	Alınan dükkan bedeli	2.050
Evkaf hisse bedelleri	550	Mevlüt okuma ücreti	600
Vasiyetnamelerden	500	Üçgünler masrafı	15.500
Yedirme bedelleri	900	Fakirlere kömür ücreti	689
Giriş bedelleri	275	Ramazanda fukaraya ekmek	1.200
Teberrular	1.250	Yetim ve dullara basma	600
Ağaçlardan	75	Ölülere kefen	170
		Fukaraya tedavi ücreti	350
		Misafirlere	1.100
		Taş köprü tamiri	380
		Muallim ücreti	1.500
		Mekteplere kömür	500
		Sokaklara tamir	150

Bütçenin giderler bölümü, orta sandığının bir hayır ve sosyal-güvenlik kurumu olarak işlev gördüğünü; yanısıra köprü ve yol tamiri gibi bazı kamu hizmetlerini de gönüllü olarak yaptığını göstermektedir. Gelir ve giderleri gösteren bu tablo, orta sandıklarının ekonomik ve sosyal yönüne açık bir şekilde ışık tutmakta;dır.⁷⁸

3. Orta Sandığında İşletim Sistemi Olarak Altı Kese

Ahi birliklerinde finansman sağlam ve hazine rolü oyanayan orta sandığında faaliyetler formel, oldukça sistemli bir şekilde yürütülürdü. Orta sandıklarının gelir ve giderlerinin titiz bir şekilde kayıt altına alındığı, en küçük bir ihmâl ve belirsizliğe yer verilmediği görülmektedir. Muhasebe kayıt sistemlerinin öncü örneği kabul

⁷⁷ Bayram, 88-89.

⁷⁸ Ekinci, 50.

edilebilecek *altı kese* (torba) orta sandığında muahsebe ve finansmanın işletimini sağlardı. Esnaf keseleri diye bilinen bu altı kese, “orta sandıkların paralarını ve değerli evraklarını sakladıkları, başka bir deyişle menkul ve gayri menkul değerlerin muhafaza edildiği bir mekândır”.⁷⁹ Orta sandığının gelir ve gider dengesi altı kese üzerinde takip edilirdi. Altı kese şu şekilde düzenlenmişti:

Atlas kese; sandığa ait her türlü yazışma evrakı saklandığı kese,
Yeşil kese, esnafa ait vakıf gelirleri, senetler ve mülklerin tapuları toplandığı kese;

Kırmızı kese, gelir getiren senetlerin ve evraklar saklandığı kese;

Örme kese, sandığın nakit paraların muhafaza edildiği kese;

Ak kese, her türlü giderlere ait senetler ve vesikalarla, geçmiş yıllara ait hesapların muhafaza edildiği kese

Kara kese, vadesinde tahsil edilmemiş alacaklara ait senetler ve bunlarla ilgili diğer evrak saklandığı kese. Bu kese sandığın diğer keselerine göre en az işlem gören bölümüydü. Çünkü esnaf borcuna sadıktı.⁸⁰

Altı kesenin renkleri içinde saklanan evrakların cinsine göre değişirdi. Gelirlere ait evrakların saklandığı keselerde açık renkler tercih edilirken, giderlere ait keselerin renklerinde kapalı renkler tercih edilirdi. Orta sandıklarında bu keseler vasıtasıyla ekonomik faaliyetleri kayıt altına alınmış, belirsizliklere ve kayıt dışılığa yer verilmemiştir.

Sonuç

Ticari faaliyetler tarih boyunca var olagelmiş ve bunun tabii bir sonucu olarak borç ilişkileri gelişmiş, yeni iş alanları meydana gelmiş, buna bağlı olarak finansman ihtiyacı doğmuştur. İş ve meslek arayışı beraberinde sermeye ve finansman arayışı getirmiştir. Kur’ân ve sünnette insanlığın bu eski ve değişmez olgusuna atıflar vardır. Vahyin geldiği zeminde mevcut olan ticari faaliyetlerin mahiyeti çeşitli açılardan kritiğe tabi tutulmuştur. Naslar ticari faaliyetlerin bir kısmını onaylarken bir kısmını revize etmiş; faiz, faiz şüphesi, belirsizlik gibi unsurların bulunduğu işlemleri ilga etmiştir. Bunun yanısıra ilk dönemlerden itibaren İslam dünyasında borç ilişkilerinin vaz geçilmez bir olgusu olan finansman arayışına ilgisiz kalınmamış, konuyla ilgili temel ilkeler ortaya konulmuş; karz-ı hasen, murabah, mudarebe, teverruk gibi faizsiz finansman yöntemleri fakihler tarafından bütün boyutlarıyla ele alınmıştır. Kur’ân ve sünnette de konuyla ilgili çeşitli işlemlere yer verilmiştir.

⁷⁹ Aziz Ayva, “Esnaf Keseleri”, Ahilik Ansiklopedisi, (Ankara: 2020), 1/393

⁸⁰ Ayva, 1:393.

XII. yüzyılın sonlarıyla XIII. Yüzyılın başlarında Anadolu coğrafyasında kurumsallaşan ahilik; eğitim, kültür, iş eğitimi, meslek etiği gibi bir çok alanda toplumda önemli roller üstlendiği gibi ekonomi ve ticaret alanında da başat bir rol oynamıştır. Ahiler orta sandıklar vasıtasıyla toplumda ekonomiyi ilgilendiren bir çok soruna çözüm bulmuşlardır. Orta sandıklar, İslam'ın yardımlaşmayla ilgili ilkelelerine, Türklerin teşkilatlanma ruhuna ve informel bir görünüm arz eden esnaf sandıklarının dönüşme sürecine dayanır. Ahiler, topluma ve insanlar arası ilişkilere bir çok yönden düzen getirdiği gibi, ekonomik hayata da maddi ve manevi yönden destek olmuştur, düzen getirmiştir.

Ahilik, sisteminin temel belirleyicisi olan, Kuran ve Sünnet ile bütünleşerek, geriye bıraktığı uygulamalarıyla bugünüme emsal teşkil edecek mahiyettedir. Ahi teşkilatının asıl amacı iktisadi, ahlaki ve toplumsal düzeni sağlamaktır. Günümüzde ise insanı sömüren, istismar eden ve onu sadece ekonomik bir üretim ve tüketim aracı olarak gören çağımız maddeci anlayışına karşı Ahiliğin sunduğu ekonomi modeli insanlığa örneklik teşkil edecek mahiyettedir. Bu örneklerden biri "Orta Sandıklar"dır.

Orta sandıklar toplumda eğitimi destekleme, sosyal güvenlik sağlama, kredi temin etme, dayanışma gibi bir çok fonksiyonu icra ederek, toplumda hırsızlık, sosyal çatışma, yoksulluk, vb. sıkıntı ve sosyal ve siyasal sorunların yaşanmasının önüne geçmiştir. Orta sandıklar günümüzde kurumsallaşan finansman kurumlarının aksine ekonomik büyümeyi hedeflememiştir. Orta sandıklar kar elde etmek, nominal büyüme sağlama amacıyla kurulmamıştır. Toplumda dezavantajlı kesimlere sosyal yardımlar sağlarken esnafa bazı durumlarda hibede bulunmuş bazı durumlarda ise kredi temin etmiştir. Orta sandıklar sosyal ve dini boyutu bulunan bir çok fonksiyonu icra etmesine rağmen en önemli fonksiyonu finansman temin etmek, esnafın nakit ihtiyacına cevap vermek, yeni iş alanları meydana getirmek olmuştur.

Ahiler orta sandıklarında bulunan keselerle gelir ve gider dengesini titizlikle koruyabilmişlerdir. Orta sandıklarında altı farklı renkte olan keselerle gelir ve gider kalemleri şeffaf bir şekilde düzenlemiş ve denetlenmiştir. Orta sandıklar bu yönüyle modern muhasebe ve işletim sistemlerine örnek olmuştur.

Kaynakça

Ahilik Ansiklopedisi, Tc. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı, Ankara 2014.

Akçi, Yavuz, Çelik, Mücahit ve Özdemir, Recep. Ahilik ve Mesleki Etik, Ankara, Gazi Kitabevi, 2018.

Aktepe, İshak Emin. İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık. İstanbul: Hayat Yay., 2012.

Apaydın, H. Yunus. "Karz". Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi. 44 cilt. İstanbul: TDV Yay., 2001.

- Demirpolat, Anzavur - Akça, Gürsoy. “Ahilik ve Türk Sosyo- Kültürel Hayatına Katkıları”. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 15, 2004, 369.
- Arslan, Hüseyin. “Ahilik Tekilatı’nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri”, Akademik Bakış Dergisi 49, 2015.
- Aydın, Nevzat. “Ahilikte İş ve Ticaret Ahlakının Hz. Peygamber’in Sünnetindeki Temel Referansları”, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/1, 2015.
- Aytekin, Ebubekir. Tarihten Günümüze Fütüvvet ve Ahilik. İstanbul: Kayhan, 2017.
- Ayva, Aziz. “Esnaf Keseleri”, Ahilik Ansiklopedisi. 2 cilt. Ankara, 2020.
- Bayram, Selahattin, “Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 21, 2012.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâ’îl, Sahîhu’l-Buhârî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâi’l-’Arabî, Beyrut, 2001.
- Canbaz, Muhammet Fatih. İslâmi Finans Aracı Olarak Karzı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Ünivesitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Cebeci, İsmail. “Teverruk”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 44 cilt. İstanbul: TDV Yayınevi, 2019.
- Ceylan, Kazım. Ahi Evranı Veli ve Türk Dünyasına Etkileri. Erişim adresi: https://tasam.org/Files/Icerik/File/AHI_EVRANI_VELI_VE_TURK_DUNYASINA_ETKILERI_pdf, Erişim Tarihi: 13.10.2021.
- Çağatay, Neşet. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Çeker, Faysal, “Ahlaki ve Sosyo-Ekonomik Bir Teşkilat Olarak Ahilik”. Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 7/12, 2017.
- Dönmez, İbrahim Kafi. “Mürabaha”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 44 cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Durak, İbrahim. “Sosyal Girişimcilik Ve Ahilik Teşkilatı: Teorik Çerçeve”. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 47, Haziran 2016.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî. Sünenu Ebî Dâvud. Dimeşk: Mektebetu İbn Hazm, 2004.
- Ekinci, Yusuf. Ahilik. İstanbul: Damla Ofset, 1998.
- Gürsoy, Çiğdem. “Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı”. History Studies International Journal of History 10/8, 2018.
- İbn Cuzey, Muhammed b. Ahmed. el-Kavâninu’l-fıkhiyye. Beyrut: Mektebetu’l-asriyye, 2012, 307.
- İbn Mâce, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. Sünenü İbn Mâce. Şam: Mektebetu İbn Hacer, 2004.

- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Hafîd. Bidâyetu'l-Müçtehid ve Nihâyetu'l-Muktesid. 2 cilt. Beyrut: Müessesu'r-Risâle Nâşirûn, 2010.
- Kallek, Cengiz. "Mudârebe". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 44 cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Karagül, Mehmet - Masca, Mahmut. "Ahilik Düşüncesinin İktisadi Hayata Bakışı ve Kapitalist Sistemle Karşılaştırılması". AKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 19/2, 2017.
- Karagül, Mehmet. Türk İslam Medeniyetinde Ahiliğin İktisadi Hayat ve Devletin Oluşumundaki Rolü, İstanbul: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, erişim adresi: https://tasam.org/Files/Icerik/File/Pages_from_DTF5kit_pdf_7cb0e0b8-4b17-4b79-a504-008aa3c538b3.pdf, erişim tarihi: 19.10.2021
- Koçak, Orhan- Gürün, Fethi. "Ahilik Geleneğinin Günümüzde Sosyal İçerme Politikalarına Olabilecek Katkıları". Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi 4/8, 2015.
- Kumaş, M. Salih - Abdullayev, Elman. "Bir Finansman Modeli Olarak Mudârabe'nin Faizsiz Bankacılıkta Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi". International Journal of Islamic Economics and Finance Studies 2/2. 2016.
- Mahiroğulları, Adnan. "Selçuklu- Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Geçit Teşkilatı Ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 54, Sivas. 2008, 139-154.
- Müslim, Ebu'l-Husayn Muslim b. el-Haccâc en-Neysâbü'rî. Sahîhu Müslim. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2007.
- Öntuğ, M. Murat. Ahilik Ansiklopedisi. 2 cilt. Ankara 2014.
- Sancar, M.A. "Türkiye'de Teverruk ve Yeniden Yapılandırma Teverruka Alternatif Bir Ürün Olarak Yeniden Yapılandırma Tekafül Fonu". İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi 5/2, 2019, 169-195.
- Soykut, Refik H. İnsanlık Bilimi: Ahilik. İstanbul: Türkiye Halk Bankası, 1980.
- Tabakoğlu, Ahmet. İktisat Tarihi. İstanbul: Kitabevi, 2005.
- Tuncay, A. Can. "İslam'da Sosyal Güvenlik". Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/787657>, erişim tarihi, 31.08.2021.
- Uludağ, Süleyman. "Fütüvvet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 44 cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Elektronik Kaynaklar:

- <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=18454>, erişim tarihi: 08.10.2021.
- <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sis-temi/sayfalar/finansman-yontemleri.aspx>, 28.09, 2021.